

ЛЕКЦІЯ 3.

РІВНІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ, ВИДИ ТА КАТЕГОРІЇ НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ

План:

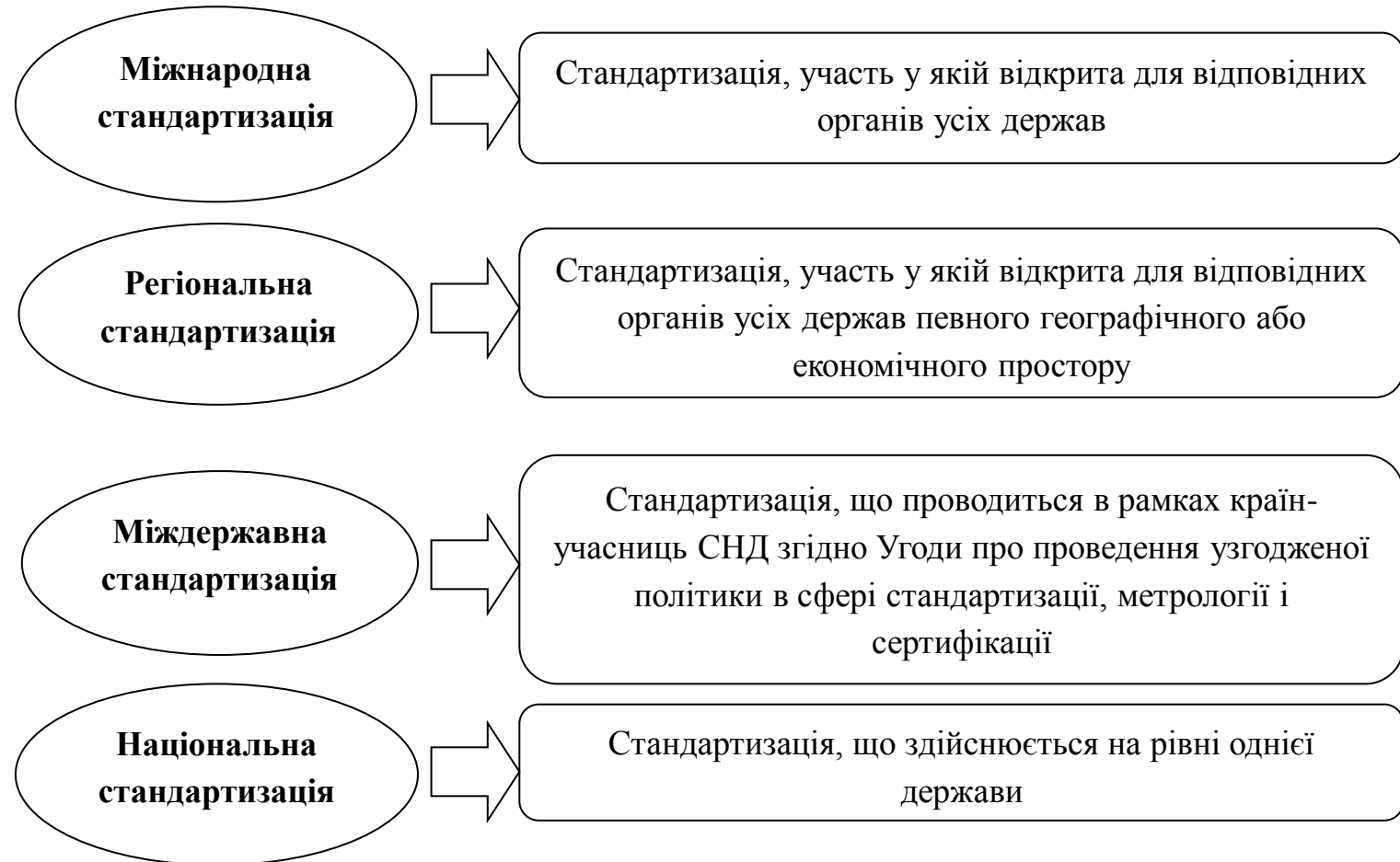
- 3.1. Рівні стандартизації та стандартів
- 3.2. Категорії НД, чинних в Україні та їх характеристика
- 3.3. Обов'язкові та рекомендовані показники в стандартизації
- 3.4. Добровільність та обов'язковість застосування стандартів
- 3.5. Право власності, видання та розповсюдження стандартів
- 3.6. Порядок застосування (використання) НД

Список рекомендованої літератури:

1. Гуменюк Г.Д. Стандартизація: навчальний посібник – Херсон.: Олді плюс, 2017. – 330 с.
2. Національний орган стандартизації – ДП «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uas.org.ua/ua/>
3. «Про стандартизацію»: [закон України від 05 червня 2014р., №1315-VII] // Відомості Верховної Ради України, 2014, № 31, ст.1058.
4. Каталог національних стандартів та кодексів усталеної практики [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uas.org.ua/ua/news/ofitsiyniy-katalog-normativnih-dokumentiv/>

3.1. Рівні стандартизації та стандартів

Згідно Закону України «Про стандартизацію» від 5 червня 2014 р. № 1315-VII можна визначити основні терміни щодо рівнів стандартизації та стандартів

Міжнародна стандартизація

- ISO
- IEC
- ITU

Міжнародні організації та угоди

- COT
- COT - ТБТ
- Кіотський протокол

Європейська стандартизація

- CEN
- CENELEC
- ETSI

Європейське законодавство

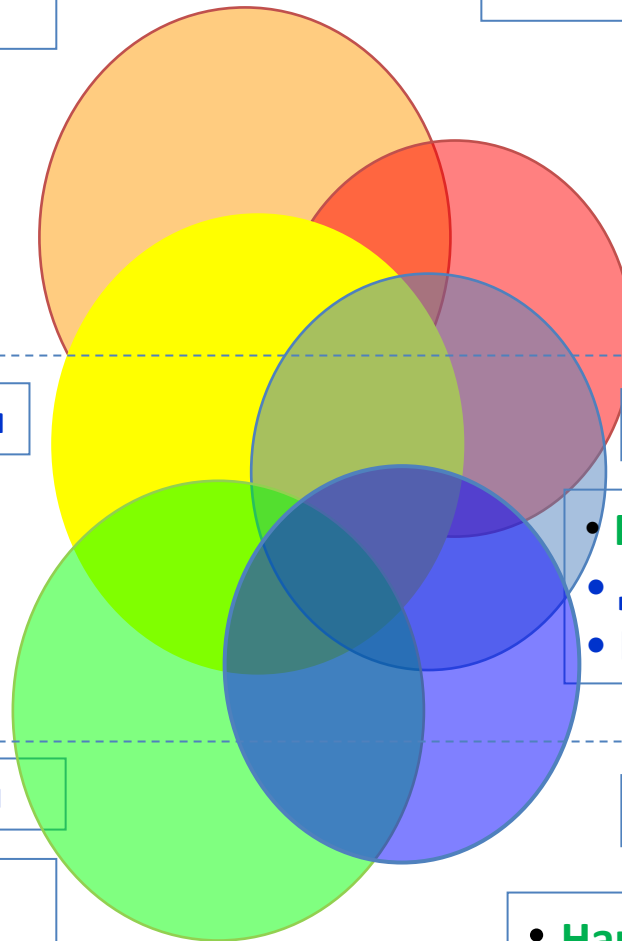
- Регламенти (1025/2012)
- Директиви
- Рішення

Національна стандартизація

- УкрНДНЦ, UNE (AENOR),
- CYS, BSI, DIN-DKE, BDS (БИС)
- AFNOR+UTE, UNI-CEI

Національне законодавство

- Національні закони/законодавчі акти
- Постанови

В залежності від рівня організації, яка схвалила і затвердила НД, встановлюється його рівень

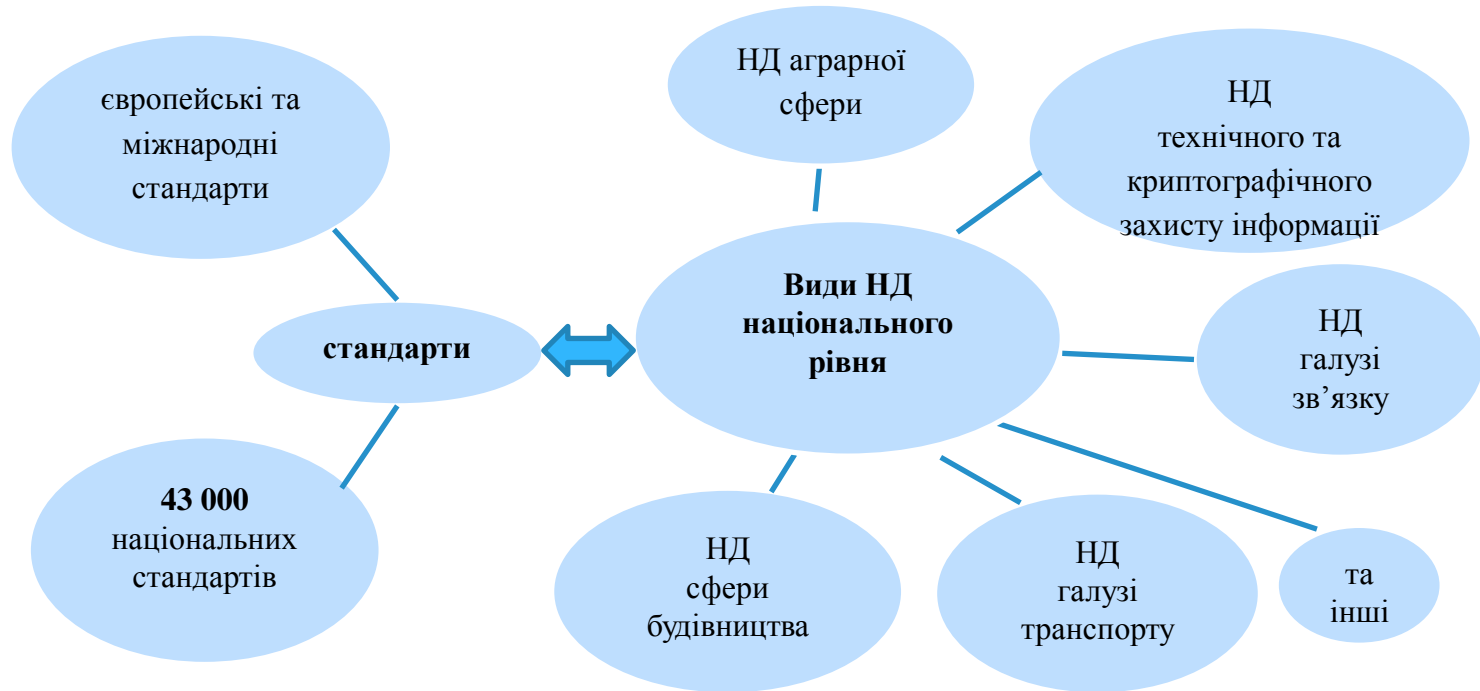

Рівні та види стандартів України

Рівні стандартів	Об'єкт стандартизації
Рівні стандартів	
національний	Національні стандарти, кодекси усталеної практики, класифікатори, каталоги, реєстри загальнодержавного застосування, які схвалені Національним органом стандартизації та видані ним (рис. 3.3).
організацій	Стандарти, кодекси усталеної практики, технічні умови, прийняті і схвалені іншими суб'єктами, що займаються питаннями стандартизації, а також видані ними каталоги та реєстри.

Види стандартів	Об'єкт стандартизації
<p>Основоположні:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ організаційно-методичні 	<p>Цілі, задачі, класифікаційні структури об'єктів стандартизації різного призначення, загальні організаційно-технічні положення щодо проведення робіт у певній галузі діяльності тощо; порядок (правила) розроблення, затвердження і впровадження нормативних, конструкторських, технологічних, проектних та програмних документів.</p>
<ul style="list-style-type: none"> ➤ загально-технічні стандарти 	<p>Умовні позначення (назви, коди, позначки, символи тощо) для різних об'єктів стандартизації, їхнє цифрове літерно-цифрове позначення, в тому числі позначення параметрів фізичних величин, їх розмірність, замінювальні написи, символи тощо; вимоги до побудови, викладання, оформлення різних видів документів; загально-технічні величини, вимоги та норми, що необхідні для технічного, в тому числі метрологічного забезпечення процесів виробництва.</p>
<ul style="list-style-type: none"> ➤ термінологічні 	<p>Науково-технічні терміни та їх визначення, що багаторазово вживаються у всіх сферах народного господарства.</p>
<p>на продукцію, послуги</p>	<p>Основні вимоги до груп однорідної продукції або конкретної продукції чи послуг, які забезпечують її відповідність своєму призначенню.</p>
<p>на методи контролю (випробування, вимірювання, визначення, аналізу)</p>	<p>Послідовність робіт (операцій), способи (правила, режими, норми) і технічні засоби їх виконання для різних видів та об'єктів контролю продукції, процесів, послуг.</p>
<p>на процеси</p>	<p>Основні вимоги до послідовності та методів (засобів, режимів, норм) виконання різних робіт (операцій) у процесах, що використовуються у різних видах діяльності та які забезпечують відповідність процесу його призначенню.</p>
<p>на сумісність</p>	<p>Основні вимоги стосовно сумісності продукції чи систем у місцях їх взаємозв'язку.</p>

Національний фонд нормативних документів

Національний фонд нормативних документів:

- налічує понад 43 000 національних нормативних документів (НД);
- здійснює розповсюдження офіційних копій національних НД:
 - на паперовому носії;
 - в електронному вигляді (через інтернет-магазин shop.uas.org.ua та по індивідуальним замовленням);
- надає можливість безкоштовно ознайомитись з документами Національного фонду нормативних документів у читальній залі фонду;
- веде каталог національних стандартів та кодексів ustalеної практики;
- здійснює розповсюдження міжнародних та регіональних стандартів (ISO, DIN, DIN EN, ASTM, IEC);
- надає послуги актуалізації офіційних копій нормативних документів підприємств

3.2. Категорії НД, чинних в Україні та їх характеристика

Категорії НД	Позначення		Хто затверджує	Право власності на НД
	Згідно Декрету Кабміну (до 2001р.)	Після прийняття ЗУ «Про стандартизацію» (2001р.)		
Міждержавні стандарти	ГОСТ	ГОСТ	МДР, а надає їм чинності на території України Національний орган стандартизації	Держава
Національні стандарти	ДСТУ	ДСТУ	Національний орган стандартизації	Те ж
Пробні стандарти	-	ДСТУ-П	Те ж	Те ж
Настанови, правила, кодекси (що не є стандартами)	-	ДСТУ-Н	Те ж	Те ж
Державні класифікатори	-	ДК	Те ж	Те ж
Технічний звіт	-	ДСТУ-ЗТ	Те ж	Те ж
Галузеві стандарти	ГСТУ	-	Орган виконавчої влади, де продукція (послуга), виготовляється (надається)	Організація, за кошти якої розроблено стандарт
Стандарти організацій	-	СОУ	Орган виконавчої влади, підприємства, організації, де продукція (послуга), виготовляється, споживається (надається)	Те ж
Стандарти науково-технічних та інженерних товариств (спілок) України	СТТУ	СТУ	Товариство (спілка), що розробила стандарт	Товариство (спілка), що розробила стандарт
Стандарти підприємств	СТП	-	Підприємство (стандарт на комплектуючі, матеріали, напівфабрикати)	Підприємство
Технічні умови України (що не є стандартом)	ТУУ	ТУУ	Підприємство, яке виготовляє продукцію	Підприємство, за кошти якого розроблено ТУ

ГОСТ – стандарти колишнього СРСР	використовуються як національні стандарти України у відповідності до угоди про проведення країнами СНД погодженої політики у сфері стандартизації, метрології та сертифікації, їм надано статус міждержавних стандартів.
ДСТУ – національні стандарти	затверджує Національний орган стандартизації, а стандарти в галузі будівництва та промисловості будівельних матеріалів – Мінбудархітектури України
ДСТУ-П - пробні стандарти	використовуються у сферах, де об'єкти стандартизації швидко змінюються, або при встановленні в стандарті положень, які необхідно випробувати у виробничих умовах, розробляють пробний стандарт, який затверджують тимчасово (не більш ніж на 3 роки) Національним органом стандартизації й доводять до широкого кола користувачів.
ДСТУ-Н-настанови, правила зведення правил, інші нормативні документи	застосовуються усіма підприємствами незалежно від форми власності та підпорядкування, громадянами-суб'єктами підприємницької діяльності, міністерствами (відомствами), органами державної виконавчої влади, на діяльність яких поширюється чинність такого НД.
ДСТУ-ЗТ - технічний звіт	таким позначенням оформляються документи (справа стандарту), якщо стандарт не узгоджений однією із зацікавлених сторін з об'єктивних причин.
ГСТУ - галузеві стандарти України	розробляти на продукцію, послуги при відсутності національних стандартів України, при необхідності встановлення вимог, які перевищують або доповнюють вимоги національних стандартів. Вимоги ГСТУ не повинні суперечити обов'язковим вимогам ДСТУ.

<p>СОУ – стандарти організацій України</p>	<p>СОУ розробляються на продукцію, послуги в разі відсутності національного стандарту для підприємств певної галузі, а також для підприємств і організацій інших галузей (замовників), які використовують чи застосовують продукцію цієї галузі.</p>
<p>СТУ – стандарти громадських організацій (наукових, науково-технічних та інженерних товариств і спілок) України</p>	<p>Розробляють, якщо є потреба розповсюдження та впровадження систематизованих та узагальнених результатів фундаментальних і прикладних досліджень чи практичного досвіду, одержаних у певних галузях науки чи сферах професійних інтересів. Вимоги СТУ не повинні суперечити вимогам законодавства, ДСТУ, ГСТУ, СОУ.</p>
<p>ТУУ - технічні умови України</p>	<p>НД, що встановлює вимоги до продукції, призначеної для самостійного постачання, до виконання процесів чи надання послуг замовникові, і регулює відносини між виробником (постачальником) і споживачем (користувачем). Їх можуть затверджувати на продукцію, яка перебуває в стадії освоєння і виробляється невеликими партіями. ТУ розробляють на один чи декілька конкретних виробів, матеріалів, речовин, послугу чи групу послуг.</p>
<p>СТП – стандарти підприємств</p>	<p>Такі стандарти розробляють на продукцію, послуги, комплектуючі, які виробляють і застосовують лише на конкретному підприємстві. СТП розробляють на рівні суб'єктів господарювання та їх об'єднань. Об'єктами цих стандартів можуть бути складові частини продукції, технологічне оснащення та інструменти; технологічні процеси; послуги, які надають на даному підприємстві; процеси організації та управління виробництвом тощо.</p>

Інші нормативні документи, що використовуються у стандартизації

Кодекси ustalеної практики	У кодексах ustalеної практики подають правила і методи розв'язання завдань щодо організації та координації робіт зі стандартизації й метрології, а також реалізації певних вимог технічних регламентів чи стандартів тощо.
Державні класифікатори (ДК)	це НД, в яких об'єкти стандартизації класифікуються за суттєвими ознаками й поділяються на класи, підкласи і групи. ДК України гармонізовані з Міжнародною класифікацією ISO і мають гармонізовану систему опису та кодування об'єктів.
Реєстри	офіційні документи, до яких вносять інформацію про об'єкти реєстрації згідно з правилами його ведення та надавання кожному об'єктові реєстраційного номера.
Каталоги	документи, що містять систематизований звід або перелік будь-яких об'єктів та дають змогу віднайти кожний об'єкт за певною позначкою. Каталог може містити характеристики, показники та інші дані щодо об'єктів внесених до нього.

Національні стандарти, кодекси ustalеної практики та державні класифікатори застосовують на добровільних засадах, якщо інше не встановлено законодавством.

3.3. **Обов'язкові та рекомендовані вимоги в стандартах**

До обов'язкових показників в нормативних документах відносяться:

- показники безпечності продукції для життя, здоров'я людей, тварин, рослин, показники, які гарантують безпеку майна, охорону навколишнього середовища;
- вимоги техніки безпеки і гігієни праці з посиланням на відповідні норми і правила;
- метрологічні норми, що забезпечують достовірність і єдність вимірювання.

Показники безпечності харчової і кормової продукції:

- ✓ Токсичні елементи: свинець, кадмій, арсен, ртуть, мідь, цинк;
- ✓ Мікотоксини: афлатоксин В1, зеараленон, Т-2 – токсин, дезоксініваленон (вомітоксин);
- ✓ Радіонукліди: цезій (^{137}Cs), стронцій (^{90}Sr);
- ✓ Залишкова кількість пестицидів, гербіцидів, нітратів, нітритів.
- ✓ Наявність антибіотиків, гормонів, стимуляторів росту.

Якщо НД розробляють на продукцію, яка виготовляється у виробничих умовах, то в обов'язковому порядку гарантується захист повітря, ґрунту і стічних вод від забруднення.

Показники безпеки
для атмосфери

димність відпрацьованих газів; питомий вихід окислів азоту, окису вуглецю (чадного газу) та вуглеводнів у відпрацьованих газах; концентрація забруднювальних речовин у викидах в атмосферу

Показники безпеки
для гідросфери

концентрація забруднювальних речовин у скидах у гідросферу; наявність теплового забруднення вод; наявність мікробного забруднення вод

Показники безпеки
для ґрунту

показники санітарного стану ґрунту (наявність нафти та нафтопродуктів, радіоактивних речовин, токсичних елементів); ступінь порушення родючого шару ґрунту (вологість, питома маса, об'ємна маса, пористість, гранулометричний (механічний) склад, водопроникність)

При розробленні НД на промислову продукцію (машини, обладнання, прилади, побутову техніку тощо) в залежності від виду продукції обов'язковими є:

Показники безпеки
для життя і здоров'я
людей

показники травмо-, термо- і електробезпеки; показники безпеки від шуму і вібрацій; повітря робочої зони; від електромагнітних коливань; від радіоактивного випромінювання

Показники безпеки
для збереження
майна

Показники
пожежобезпеки та
вибухобезпеки

Обов'язкові вимоги національних стандартів підлягають виконанню органами державної виконавчої влади, всіма підприємствами, їх об'єднаннями, установами, організаціями та громадянами-суб'єктами підприємницької діяльності, на діяльність яких поширюється дія стандартів.

Рекомендовані вимоги національних стандартів України підлягають виконанню, якщо:

- це передбачено чинними актами законодавства;
- ці вимоги включено до договорів на розроблення, виготовлення та поставку продукції;
- виробником (постачальником) продукції зроблено заяву (декларацію) про відповідність продукції цим стандартам.

3.4. Добровільність та обов'язковість дотримання вимог стандартів

Застосування стандартів чи їх окремих положень стає обов'язковим:

- ❑ для суб'єктів господарювання, якщо це передбачено в технічних регламентах чи нормативно-правових актах;
- ❑ для учасників угоди (контракту) щодо розроблення, виготовлення чи постачання продукції, якщо в ній (ньому) є посилання на конкретні стандарти;
- ❑ для виробника чи постачальника продукції, якщо він оформив декларацію про відповідність продукції певним стандартам чи застосував позначення цих стандартів у її маркуванні;
- ❑ для виробника чи постачальника, якщо його продукція сертифікована щодо дотримання вимог стандартів.

Згідно закону України «Про стандартизацію» стандарти застосовуються на добровільних засадах, якщо інше не встановлено законодавством.

Стандарти застосовуються безпосередньо чи шляхом посилання на них в інших документах.

3.5. Право власності, видання та розповсюдження стандартів

Право власності на національні стандарти, кодекси усталеної практики, класифікатори та каталоги належать державі

Від імені держави право власності на ці документи здійснює Національний орган стандартизації

Право власності на інші стандарти, технічні умови, кодекси усталеної практики прийняті та схвалені іншими суб'єктами стандартизації належать тим суб'єктам за кошти яких вони створені, або яким воно передано в установленому законом порядку

Видання і розповсюдження документів міжнародних (регіональних) організацій із стандартизації, членом яких є Україна, здійснюються Національним органом стандартизації, що забезпечує формування державної політики у сфері стандартизації та інші суб'єкти стандартизації на підставі положень цих організацій

3.6. Порядок застосування (використання) НД

Національні стандарти застосовуються безпосередньо або шляхом посилання на них в інших документах.

Міждержавні (ГОСТ) та Національні стандарти (ДСТУ) на території України використовують всі підприємства незалежно від форм власності та підпорядкування, громадяни-суб'єкти підприємницької діяльності, міністерства (відомства, органи державної виконавчої влади) на діяльність яких поширюється дія без оформлення будь-яких на те дозволів.

Галузеві стандарти (ГСТУ) та стандарти організацій України (СОУ) використовують підприємства (установи, організації) сфери управління органу, який їх затвердив та на їхніх підприємствах-суміжниках, а також на добровільних засадах інші підприємства та громадяни-суб'єкти підприємницької діяльності.

Стандарти науково-технічних та інженерних товариств (спілок) (СТУ) використовують на добровільних засадах підприємства, окремі громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності, які вважають доцільним використовувати нові передові засоби, технології, методи контролю, тобто вимоги, які містяться в цих стандартах. Використання цих стандартів можливе лише за згодою власника оригіналу, що закріплюється договором або іншою угодою.

Технічні умовні (ТУУ) використовують підприємства незалежно від форми власності та підлеглості, громадяни-суб'єкти підприємницької діяльності з дозволу власника оригіналу або за ліцензіями на право виготовлення та реалізації продукції (надання послуг).

Стандарти підприємства (СТП) застосовують лише на конкретному підприємстві та на підприємствах, що входять до складу об'єднань (концернів, асоціацій тощо), які затвердили дані стандарти.

Міжнародні, міждержавні, регіональні та національні стандарти інших країн використовують в Україні в межах її міжнародних договорів згідно з порядком, який встановлює Національний орган стандартизації.